
Moeder en nog leerplichtig ...

Marjolijn De Wilde

Stafmedewerker cRZ a.i.

Sara Plessers

Coördinator cRZ Antwerpen

1. Inleiding
2. Even stilstaan bij ...
  - 2.1. ... enkele cijfers
  - 2.2. ... de sociale achtergrond
  - 2.3. ... de kinderwens
3. Begeleiding door de school
  - 3.1. Eén contactpersoon
  - 3.2. Een oriënterend gesprek
  - 3.3. Begeleidingshouding
    - 3.3.1. Te veel zorg
    - 3.3.2. Neerbuigende houding
    - 3.3.3. Respectvolle houding
4. Wat is de beste opleidingsvorm?
  - 4.1. Leerplicht
  - 4.2. Deeltijds onderwijs
  - 4.3. Examencommissie
5. Tiernmoeders in de klas
6. Kinderopvang en gedeeld opvoederschap
  - 6.1. Kinderopvang tijdens de schooluren
    - 6.1.1. Kinderdagverblijf of opvanggezin
    - 6.1.2. Opvang van zieke kinderen
    - 6.1.3. Kleuterschool
  - 6.2. Gedeeld opvoederschap
    - 6.2.1. CKG's
    - 6.2.2. Pleegzorg

6.2.3. Begeleid zelfstandig wonen

6.2.4. CIG

7. Wat is het cRZ?
8. Nuttige adressen en info
9. Literatuur

Noten

Krachtlijnen

Dit artikel is het logische vervolg op het artikel *Zwangere leerlingen op school* dat eerder in dit lexicon verscheen.¹ De vorige bijdrage focuste op de zwangerschap en de begeleiding van het beslissingsproces betreffende de zwangerschap. In dit artikel gaan we dieper in op de begeleiding van een tienermoeder op school. CLB-begeleiders en -artsen, leerlingenbegeleiders en leerkrachten zullen hier dan ook heel wat praktische tips vinden voor een gerichte begeleiding van een tienermoeder. Maar ook schooldirecties vinden hier aanknopingspunten voor afspraken met het CLB, juridische richtlijnen en ideeën voor een schoolbeleid terzake.

■ 1. Inleiding

*geen nieuwe
leerlinge op school*

Een tienermoeder kan al leerlinge geweest zijn op de school vóór haar zwangerschap of ze kan, (lang) na de geboorte van haar kind, nieuw zijn in de school. In het eerste geval is er wellicht al een omgangsvorm gevonden en kan er voortgewerkt worden met de vorm van aandacht die aan haar gegeven werd tijdens haar zwangerschap. De school zal de begeleiding echter moeten aanpassen aan de nieuwe situatie en bijvoorbeeld overschakelen van een begeleiding als reactie op een onverwachte situatie naar een meer permanente begeleidingsvorm. Het risico bestaat immers dat het meisje, na een periode van intensieve aandacht tijdens haar zwangerschap en bij haar bevalling, meer aan haar lot wordt overgelaten na de bevalling.

*nieuwe leerlinge op
school*

Een tienermoeder kan ook om heel uiteenlopende redenen nieuw zijn op school: omdat ze van richting veranderd is, al dan niet wegens haar moederschap; omdat ze vermoedt dat ze op de nieuwe school beter opgevangen zal worden; omdat ze verhuisd is; omdat de school gunstiger gelegen is voor de opvoeding van haar kind; ... In dit artikel vinden begeleiders handvatten om een omkadering uit te bouwen voor deze nieuwe leerlinge.

We beperken ons bewust tot tienermeisjes omdat zij het vaakst (om) begeleiding vragen. Maar heel wat tips zijn ook van toepassing op de begeleiding van tienervaders. Voor een uitgebreidere kijk op tienervaders verwijzen we naar CRZ-publicaties ter zake (zie 9. Literatuur).

■ 2. Even stilstaan bij ...

Een leerling met een kind is voor de meeste scholen een nieuw of een zeldzaam gegeven. Om een meisje goed te kunnen begeleiden, is het geen overbodige luxe wat algemene achtergrondinformatie in het achterhoofd te houden.

2.1. ... enkele cijfers

*beeld van tiener-
zwangerschap in
België*

De onderstaande cijfers geven een beeld van tienerzwangerschap en tienermoederschap in België. Jaarlijks wordt in ons land één op 60 meisjes jonger dan 20 jaar zwanger.

Het aantal geboortes neemt slechts lichtjes toe. In 2002 is er zelfs een daling te noteren. Voor 2003 beschikken we enkel over de geboortecijfers in Vlaanderen: daar waren er 1368 geboortes bij tieners tegenover 1441 in 2001.²

Tabel 1: tienerzwangerschappen 1996-2002

		1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Abortus	Bij meisjes < 15 j.	37	46	58	33	46	75	63
	Bij meisjes 15-19 j.	1790	1744	1781	1989	2036	2133	2059
Geboorte	Bij meisjes < 15 j.	6	15	19	22	27	67*	75
	Bij meisjes 15-19 j.	2893	2880	2909	3001	3294	3242	2953
Totaal tienerzwangerschappen		4726	4685	4767	5045	5403	5517	5150

* Voor de geboortecijfers in Wallonië hanteert men de leeftijdsklasse 12-15 jaar i.p.v. < 15 jaar. Daarom wijken deze cijfers lichtjes af. De totalen zijn echter correct.

Tabel 2: abortus-, geboorte- en zwangerschapscijfer per 1000 meisjes van 15-19 jaar (2002)

Abortuscijfer	6,97
Geboortecijfer	10
Zwangerschapscijfer	16,98

2.2. ... de sociale achtergrond

studies : tienermoeders belanden in dramatische situatie

Het feit dat tienermoeders het vaak moeilijk hebben om de eindjes aan elkaar te knopen, zorgt nogal eens voor verkeerde hypothesen. In vele wetenschappelijke artikels worden vergelijkingen gemaakt tussen tienermoeders en 'oudere' moeders. In de meeste gevallen geven deze artikels een negatief beeld van de toekomst van een tienermoeder en haar kind. Het gaat steeds om studies waarbij de situatie van tienermoeders vergeleken wordt met de situatie van tieners die geen moeder zijn of van moeders die het krijgen van hun eerste kind hebben uitgesteld. Deze controlegroepen blijken echter niet vergelijkbaar te zijn met de tienermoeders, waardoor de bevindingen van deze onderzoeken relatief zijn. Uit zulke studies komt naar voren dat tienermoeders meer risico lopen om :

- hun opleiding niet af te maken en geen diploma te behalen;
- in armoede terecht te komen en te leven van een uitkering;
- vele mislukte relaties mee te maken;
- gezondheidsproblemen te krijgen;
- problemen te krijgen met de opvoeding van hun kind.

praktijk toont een complexer beeld Het beeld dat we op deze manier krijgen, is dat elke tienermoeder steeds in een dramatische situatie zal terechtkomen. De praktijk toont echter een complexer beeld.

kansarm/kansrijk milieu Tienermoederschap veroorzaakt geen armoede. De verminderde kansen die de meisjes al tekenden vóór hun zwangerschap, zijn integendeel de oorzaak van het moederschap (ongepland of juist gewenst). Zwangerschappen komen echter niet méér voor bij meisjes uit kansarme milieus dan bij meisjes uit kansrijke milieus. Wel gaan beide groepen anders met een zwangerschap om : in kringen waar de opleidings- en ontwikkelingskansen van het meisje hoog liggen, kiest men vaker voor een abortus. Een kind doorkruist daar allerlei toekomstplannen, terwijl een kind in een kansarm milieu vaak gezien wordt als een belofte voor een nieuwe toekomst.

beleving zwangerschap Hoe deze toekomst eruitziet, wordt ook beïnvloed door de manier waarop het meisje de zwangerschap beleefde. Was de zwangerschap gewenst of ongewenst, gepland of ongepland? Een juist gebruik van deze termen is cruciaal. Een ongeplande zwangerschap kan immers leiden tot een gewenst kind. Het kind is dan welkom en heeft geen gehypothekeerde start. Als de zwangerschap ongewenst is en blijft, heeft het kind meer kans op een slecht verloop van zijn psychosociale ontwikkeling. Dit kan het geval zijn wanneer het meisje haar kind onder druk moest houden, terwijl zij dit zelf niet wilde. Wanneer het meisje in zo'n geval haar ontgoocheling, boosheid en verdriet niet verwerkt, spelen deze onderdrukte gevoelens een negatieve rol in de relatie met het kind.

individuele draagkracht Ten slotte bepaalt de individuele draagkracht van het meisje, in relatie tot de draaglast (moeilijk kind, enz.), mee of het moederschap voldoende kansen heeft. Sommige meisjes staan nu eenmaal sterker dan anderen.

2.3. ... de kinderwens

sterke kinderwens In een aantal gevallen is er een sterke kinderwens, bewust of onbewust, al dan niet resulterend in een geplande zwangerschap (ook een ongeplande zwangerschap kan een gevolg zijn van deze wens). Voor de school kan het belangrijk zijn om de onderliggende redenen van deze wens te exploreren. Wanneer de begeleiders die tijdens het beslissingsproces i.v.m. het al dan niet houden van het kind ter sprake kunnen brengen, is het bepalend voor de beslissing. Maar ook nadien is enig zicht op de redenen wenselijk om het meisje te begrijpen en van daaruit te begeleiden. We sommen enkele mogelijke redenen op. Deze lijst is niet volledig en meestal zijn er verschillende redenen voor het verlangen bij één meisje. Elke reden heeft zowel een positieve als een negatieve zijde :

- redenen*
- “Dit kind is het eerste wat echt van mij is, dit kan niemand mij afpakken.”
  - “Ik wil bewijzen dat ik mijn verantwoordelijkheid wel kan opnemen.”
  - “Als ik een kind heb, kan ik bij mijn vriend gaan wonen/kan ik weg bij mijn ouders.”
  - “Als ik een kind krijg, zal mijn partner bij mij willen blijven.”
  - “Dit kind zal mij dichter bij mijn moeder brengen, ze zal meer voor mij zorgen.”
  - “Ik wil dat mijn ouders naar mij omkijken.”
  - “Met dit kind geef ik mijn moeder wat zij zelf niet meer kan krijgen.”
  - “Ik wil warmte en geborgenheid geven aan dit kind, ik wil dit kind een toekomst geven en wil veel liefde terugkrijgen.”
  - “Een kind is zo schattig...”
  - “Ik ben klaar om mijn leven in eigen handen te nemen en moeder te zijn.”

De kennis van deze beweegredenen stelt de begeleider in staat makkelijker contact te houden met het meisje. In een heel aantal gevallen is het voor een begeleider behoorlijk slikken wanneer hij/zij de juiste beweegredenen kent. Er start voor de begeleider mogelijk een proces van aanvaarding of soms van erkenning dat hij/zij blijvend moeite heeft met het jonge moederschap.

■ 3. Begeleiding door de school

*reacties op school
zijn niet neutraal*

Niemand zal louter neutraal reageren op een tienermoeder op zijn of haar school. Leerkrachten of begeleiders vragen zich af hoe dit aan te pakken, hoe het meisje te behandelen, welke mate en vorm van aandacht aan haar te geven. Wellicht merken zij bij zichzelf een spontane sympathie, een zekere terughoudendheid, misschien ook een vorm van veroordeling ten opzichte van de situatie.

3.1. Eén contactpersoon

*één contactpersoon:
voordelen*

Het is goed rond deze begeleiding algemene afspraken te maken binnen de school. Er kan in de school één iemand aangeduid worden voor het contact met de leerlinge. Dit ontlast de andere leerkrachten en begeleiders van constante aandacht voor de situatie. Het zorgt er ook voor dat een meisje niet de kans krijgt verschillende mensen met haar verhaal in te palmen. Evenmin komt zij in een – voor zichzelf nefast – patroon van zichzelf voortdurend herhalen terecht. Er kan systematisch worden doorverwezen.

algemene
oplettendheid

Uiteraard is het wel goed dat er een algemene oplettendheid blijft. Iedereen ziet namelijk andere dingen op andere momenten. Hierin is er geen verschil met de aandacht voor leerlingen die geen kind hebben. Tijdens een klassenraad kunnen bevindingen, meningen, gevoelens rond de thematiek worden geventileerd en bij elkaar gelegd. Er is een mogelijkheid om de eigen visie te toetsen aan die van andere leerkrachten. Bovendien kan de contactpersoon de andere personeelsleden op de hoogte houden van hoe het met het meisje gaat, wat haar noden zijn, welke keuzes de school gemaakt heeft m.b.t. haar situatie.

wie?

Het is logisch dat de contactpersoon een CLB-begeleider of de klastitularis is. Maar in samenspraak met het meisje kan ook iemand anders gekozen worden als vertrouwenspersoon, namelijk een leerkracht met wie ze spontaan een goede band heeft. Voor sommige begeleiders kan het extra moeilijk zijn een vertrouwensrol op te nemen (omdat ze bv. zelf moeilijk zwanger kunnen worden of omdat ze niet voldoende afstand kunnen nemen van hun eigen gevoelens). Eerlijkheid en openheid over de reden waarom iemand moeite heeft met de begeleiding en die niet kan of wil opnemen, helpt een goede houding te vinden.

Een leerkracht vertelt ...

“Bij leerkrachten valt het op wanneer zij één leerling uit een klas meer aandacht geven. Dat wordt al vlug beschouwd als viseren of bevoordelen.”

3.2. Een oriënterend gesprek

In een eerste gesprek kan duidelijk worden of het meisje nood heeft aan regelmatige gesprekken of dat het voldoende is dat ze weet dat er één contactpersoon is. Dit is een aanspreekpersoon voor haar, maar eveneens een brugpersoon tussen haar en de school. Ze weet dat ze via deze persoon op de hoogte wordt gebracht van vragen en beslissingen vanwege de school.

Wanneer het meisje nieuw is op school, is het belangrijk te weten te komen waarom het meisje van school veranderd is en of deze verandering een extra aandachtspunt betekent voor de school.

gespreksthema's

Wanneer er wordt afgesproken dat het meisje op geregelde tijden op gesprek komt, kan de inhoud van die gesprekken ad hoc bepaald worden, aan de hand van de vragen van het meisje of van de school.

Er kunnen ook thema's vastgelegd worden die in elk gesprek opnieuw kort of uitgebreider aan bod komen. Zo voorkom je dat een meisje met haar momentgebonden problemen het gesprek bepaalt, waardoor fundamentele thema's niet aan bod komen.

Men kan ook alle thema's inventariseren die in de loop van het schooljaar ter sprake moeten komen. Voorbeelden van zulke thema's zijn: hoe voelt het meisje zich in haar klasgroep? Hoe kijkt ze aan tegen de te verwerken leerstof/de examens? Hoe is haar leef- en woonsituatie? Hoe gaat het tussen haar en de vader van het kind? Kan ze thuis voldoende tijd vrij maken om te studeren? Wat wil ze met haar toekomst? ... Het is echter niet de bedoeling om een therapie op te starten met het meisje. Vanuit de school kan enkel ondersteuning of eerstelijnsbegeleiding aangeboden worden. Indien er wel nood is aan therapeutische begeleiding, zijn er voldoende instanties om naar door te verwijzen.

Een leerkracht vertelt ...

"Ik vraag vaak aan de leerlingen: met wie kun je echt praten? Met wie kun je een eerlijk en open, serieus gesprek voeren? Ze hebben een houvast nodig, iemand om tegen te vertellen. Voor de meeste meisjes is het moeilijk om op deze leeftijd alles aan hun ouders te vertellen.

Hun antwoorden hierop vallen danig tegen. Nee, ze weten niet met wie te praten, of ze zeggen: moet ik dan met iemand praten?"

3.3. Begeleidingshouding

3.3.1. Te veel zorg

geen taken/beslis-
singen uit handen
nemen

Een mogelijke reactie van een begeleider wordt gekenmerkt door een (te) grote zorghouding. CLB-begeleiders en leerkrachten kiezen meestal voor dit beroep omdat ze met jonge mensen willen werken, wat ook een nieuwsgierigheid naar en een betrokkenheid op het leven van die jongeren inhoudt. Bij moederschap gaat het niet om één jongere, er is ook een kind dat in feite meer zorg vraagt dan het meisje zelf. Sommige begeleiders kunnen in deze situatie moeilijk de nodige afstand bewaren en schieten in een 'kramp' van zorg. Ze willen het meisje dingen uit handen nemen, in haar plaats beslissen. Heel vaak uit dit zich in het verstrekken van materiële hulp. Ze brengen speelgoed of kleertjes mee. Of ze regelen alles in de plaats van het meisje. Dit kan de relatie tussen het meisje en de begeleider vertroebelen: het meisje zal zich misschien afzetten tegen deze houding of ze zal profiteren van de plotse aandacht voor haar en haar kind en niet leren om voor zichzelf te zorgen. Men dwingt haar geleidelijk aan in een houding van hulpbehoevendheid. De negatieve effecten van een (te) grote zorg kunnen vermeden worden door het communiceren van deze zorg aan het meisje. In plaats van haar bepaalde taken uit handen te nemen, kan men haar zeggen dat men bezorgd is. Op die manier wordt zij aangespoord om over haar situatie na te denken,

maar blijft de verantwoordelijkheid bij haar. Ze voelt zich als een gelijke benaderd en zal zo meer geneigd zijn de overwegingen van haar begeleider ernstig te nemen.

vertrouwen
schenken en
verantwoorde-
lijkheid erkennen

3.3.2. Neerbuigende houding

Het meisje verwacht van haar begeleider ondersteuning in de dingen die ze meemaakt en de keuzes die ze maakt. Hoewel ze zich misschien stoer en zelfzeker voordoet, is ze vaak onzeker en hoopt ze raad en steun te vinden. Voor een begeleider is het niet altijd makkelijk om de gevoelens van het meisje te delen en haar te erkennen in haar moedergevoelens.

Zelfs wanneer men zich voorneemt om onbevooroordeeld te praten met het meisje, doet men dit vanuit de eigen persoon, met eigen opvattingen en een eigen geschiedenis. Neerbuigende gevoelens zijn lange tijd te camoufleren, maar op den duur worden ze toch voelbaar, ook voor het meisje. Dit kan voor een breuk in de vertrouwensrelatie zorgen.

Voor wie bij collega's zijn twijfels ter sprake kan brengen en daarin door hen erkend wordt, is het mogelijk de eventuele doemscenario's los te laten en zich te richten op het meisje en haar noden.

Door vertrouwen te geven en het meisje te erkennen in haar nieuwe verantwoordelijkheid, krijgt ze de kans een kant van zichzelf te tonen die haar begeleiders nog niet kenden. Mogelijk ontstaat er een andere, meer volwassen band. Het meisje slaat een heel nieuw pad in, begint aan een heel nieuw leerproces. Als een begeleider haar de kans geeft deze weg te gaan, maar tegelijk een stille tot soms nadrukkelijke aanwezigheid blijft, is zij misschien tot meer in staat dan aanvankelijk gedacht.

Een meisje vertelt ...

“Ik kan nu met de leerkrachten en begeleiders meer over volwassen zaken praten, zeker met hen die ook kinderen hebben. Ik hoor precies meer bij hen dan bij de andere leerlingen nu. Ze hebben meer respect gekregen en ik leer hen beter kennen. Maar gewoonlijk komen andere leerlingen er ook bij staan, omdat ze evengoed geïnteresseerd zijn.”

Een leerkracht vertelt ...

“De verandering die ze ondergaan, zie je op school niet zo. En dat is misschien wel goed, dit is een plek waar het tienerleven verder zijn gang gaat. Ze voelen waarschijnlijk wel een grote verandering bij zichzelf. Ik spoor hen in ieder geval aan om te blijven meepraten over de onderwerpen waar hun klasgenoten mee bezig zijn, anders dreigt er een eenzaam schoolleven.”

persoonlijkheid en
keuzes erkennen

3.3.3. Respectvolle houding

Een respectvolle houding vertrekt vanuit een positief-realistische kijk op het kunnen van een meisje. Op jonge leeftijd een goede moeder zijn is een zware klus. Toch gaan wij ervan uit dat de meeste meisjes, indien ze opgenomen zijn in een voldoende stevig sociaal netwerk, er op hun manier toe in staat zijn. Een meisje vanuit deze houding begeleiden is een erkenning van het meisje in haar persoonlijkheid en de geheel eigen keuzes die ze maakt. De begeleider wil niet absoluut zijn eigen gelijk halen en laat het meisje zoeken naar haar oplossingen voor een bepaald probleem. Hierdoor is er ook ruimte voor falen bij het meisje, maar ze weet dat ze opnieuw terecht kan bij de begeleider, die in haar blijft geloven.

Een valkuil voor de begeleider die fundamenteel vertrekt vanuit respect is dat hij of zij de realiteit en dus de tekorten die een jonge moeder kan hebben, uit het oog verliest. Sommige begeleiders vereenzelvigen zich zo met een meisje dat ze haar opvoeren als een heldin, die het allemaal wél kan. Deze houding kan een meisje in een positie van onrealistische zelfredzaamheid dwingen, waarin ze niet meer de ruimte voelt om over haar twijfels en gebreken te praten. Anderzijds is het soms net goed dat een meisje een tegenwicht vindt in haar begeleider, zeker als ze weet dat deze begeleider haar au fond steunt.

Een leerkracht vertelt ...

“Ik laat ze vaak iets aan den lijve ondervinden. Soms zie ik bijvoorbeeld rare houdingen om een baby de fles te geven. Dan laat ik ze zelf eens drinken op die manier. Er hoort ook wat humor bij. Het verschil is dat ik hen respecteer om wie ze zijn. Ik laat hen dat voelen. En dus mag ik ook opmerkingen maken. Ik ben ook, anders dan veel leerkrachten, niet te trots om toe te geven dat ik ook niet alles weet. Ik ben wel zo precies dat ik het dan ga opzoeken en de volgende les vertel wat ik heb bijgeleerd.”

Een leerkracht vertelt ...

“Ik ben echt wel cru als het moet. Ik probeer een meisje met haar twee voeten op de grond te krijgen. Zo kende ik een leerling die echt op die roze wolk zat. Ik wilde dat ze wist waaraan ze begon.”

■ 4. Wat is de beste opleidingsvorm?

huidige
opleidingsvorm of
alternatieven?

Bij een tienerzwangerschap is een van de eerste reacties van de omgeving of een van de eerste angsten van het meisje zelf, dat ze haar studies niet zal kunnen afmaken. Dit risico is reëel, maar zeker niet onvermijdelijk. Het lijkt

ons wel een van de belangrijkste begeleidingsterreinen voor de school: hoe creëren we een kader dat ervoor zorgt dat het meisje kan blijven studeren. En, als de opleidingsvorm waarin ze momenteel zit haar het leven moeilijk maakt, welke zijn dan de alternatieven? Het antwoord op de eerste vraag is terug te vinden doorheen dit hele artikel. De tweede vraag trachten we in dit deeltje te behandelen.

4.1. Leerplicht

verschillen met
arbeidsreglement

In België bestaat er leerplicht tot de dag waarop iemand achttien (meerderjarig) wordt. Ook als een meisje moeder is, blijft de leerplicht gelden. Afwezigheden kunnen enkel met toestemming van een dokter.

Een moeder kan nood hebben aan afwezigheid wegens ziekte van haar kind of wegens vermoeidheid/ziekte door de situatie. Deze vermoeidheid lijkt ons heel natuurlijk. Een schoolgaande moeder heeft immers geen recht op ouderschapsverlof zoals een werkende moeder. Meestal is de rustperiode na de bevalling, voorgeschreven door de dokter, beperkt tot twee weken. Dit lijkt ons niet voldoende om afdoend te recupereren (van de bevalling en van het gebrek aan nachtrust zolang de baby nachtvoeding krijgt) en dat wreekt zich heel vaak later. Als haar kind ziek is, heeft zij niet zoals een werkende moeder recht op 'zorgverlof'. Zij kan enkel wettelijk thuisblijven als de dokter een ziektebriefje op haar naam uitschrijft. Het is goed dat een school aandacht heeft voor deze verschillen tussen het arbeidsreglement en het reglement dat geldt voor een schoolgaande moeder.

Een meisje vertelt ...

"Waar ik het meeste nood aan heb, is zo af en toe eens een dag mogen uitrusten, niet naar school moeten gaan. Niet dat ik ziek ben of zo, gewoon af en toe wat rust. Ik moet in de week altijd crossen van thuis naar de crèche naar school. Dan ben ik meestal overal te laat. Dat is wel uitputtend."

Een leerkracht vertelt ...

"De meisjes zijn zelf niet zo weetgierig. Een meisje dat ik begeleid, heeft van haar vriend een 'we zien wel'-houding overgenomen. Ik vroeg haar bijvoorbeeld: 'Wat ga je doen als je kindje veel ziek blijkt te zijn?'. 'Bwa, dat zien we dan wel', was haar antwoord. Nu is dat kind inderdaad veel ziek, met alle gevolgen van dien. Het feit dat ze niet op voorhand nadenken, is soms nefast, maar het helpt hen ook te relativeren. Ze kunnen de dingen beter aan door er niet op voorhand over te piekeren. Wij als volwassen moeders maken ons te vlug en te veel zorgen, vermoed ik. Soms zijn zij degenen die mij iets leren. Als ik begin met mijn 'als'en' ..., zeggen zij vaak: 'Maar juffrouw, het zal wel gaan!'"

nood aan
afwezigheden op
tijd bespreken

Wij raden de school aan om de nood aan afwezigheden te bespreken voor ze zich voordoet. Een groot aantal afwezigheden kan immers invloed hebben op de examenregeling, bv. het al dan niet mogen deelnemen van het meisje. Het is goed dat de moeder op voorhand weet wat de grenzen zijn die de school haar stelt. Ze kan deze grenzen dan percipiëren als noodzaak en niet als straf.

Er kan ook preventief gezocht worden naar alternatieven voor afwezigheden. Zijn er anderen dan het meisje zelf die voor opvang kunnen zorgen als haar kind ziek is? Heeft ze – in het licht van dreigende oververmoeidheid – voldoende steun van haar omgeving? Is de opleidingsvorm waarin ze zich bevindt de meest geschikte? Kunnen er in de klas afspraken gemaakt worden in verband met de ondersteuning van het meisje, bv. wat notities betreft? Kunnen er alternatieve manieren van evaluatie (toetsen, taken, examens) gezocht worden?

Een meisje vertelt ...

“Ik was altijd een goede leerlinge op school. Toen ze op school hoorden dat ik zwanger was, reageerde niemand echt negatief op de zwangerschap, integendeel. Ik kreeg wel negatieve reacties van leerkrachten en medeleerlingen op het feit dat ik mijn toekomst zou vergooien als ik nu niet zou blijven studeren. Ik heb mijn middelbaar gewoon afgewerkt en een goed resultaat behaald, maar ik heb niet meer verder gestudeerd. Dat was ik sowieso niet van plan. Ook niet toen ik nog niet zwanger was.”

4.2. Deeltijds onderwijs

Vanaf de leeftijd van 15 of 16 jaar kan een leerling kiezen voor deeltijds onderwijs. De 15-jarige die een werkgever-opleider vindt, kan kiezen voor het leercontract. Haar baas geeft haar een praktijkopleiding, die aangevuld wordt met een bijscholing bij Syntra/Vizo. Of de leerlinge kiest voor het deeltijds beroepssecundair onderwijs (DBSO). Daarvoor kan zij terecht in een Centrum voor Deeltijds Onderwijs (CDO) dat verbonden is aan een TSO- of BSO-school. Het meisje krijgt enkele dagen per week les (meestal 15 uren) en gaat de andere dagen werken. Zij kan een beroep kiezen uit het volgende opleidingsaanbod: kantoor, voeding, restaurant, lassen, dakbedekking, tuin-, bos- en natuurbeheer, verkoop, verzorging, ... Deze opleidingen worden gehonoreerd met een studiegetuigschrift, soms aangevuld met een kwalificatiegetuigschrift. Meer info hierover: www.vizo.be en www.syntra.be.

project in Overpelt

In het Koninklijk Atheneum van Overpelt is er op een moment dat er gelijktijdig enkele tienermoeders schoolliepen een bijzonder project voor jonge moeders gestart. De leerlingen krijgen één dag per week les binnen dit project, waar hun kindje mee naartoe kan komen. Eén andere dag in de week volgen ze les binnen het rooster van het traditionele beroepsgerichte deeltijds onderwijs. We nemen hieronder een stuk van een gesprek met Rita Vangompel op. Zij is de oprichtster en bezielster van het project.

“Ik was aan deze school verbonden als extern jurylid. Ik wilde kennis maken met de leerlingen die ik zou beoordelen en ben dus gewoon op de speelplaats mezelf gaan voorstellen. Ik kreeg meteen een groep meisjes in het oog die opvielen door hun wat afstandelijke houding. Toen ik vertelde dat ik jaren in de verzorging van MS-patiënten had gestaan, merkten ze op dat ze dat op school ook wel zouden willen: lessen in verzorging. Het bleken jonge moeders te zijn.

Ik heb meteen met de coördinator hier gesproken en die zag er wel wat in. Toen hij in de vakantie werd opgebeld door een van de jonge moeders met de vraag of er van die lessen iets ging komen, heeft hij mij direct opgebeld. Het werd mijn project en ik mocht het invullen zoals ik het wou. Ik had gewoon die les ‘Verzorging’ kunnen geven, maar ik vond dat er meer nodig was. Ik vond dat er voor elke doelgroep binnen het onderwijs al van alles werd gedaan, behalve voor deze groep. Ik heb andere organisaties zoals Kind & Gezin, de CLB’s aangesproken en bij de Koning Boudewijnstichting een project ingediend. En zo zijn we in 1999 gestart.

Jonge moeders krijgen hier de kans onderwijs te blijven volgen. Ze zijn leerplichtig en dus wilde ik ze iets aanbieden waar ze werkelijk iets aan hebben. Het feit dat ze hun kindje mee kunnen nemen, maakt een groot verschil. Ze moeten dan geen opvang zoeken en voor velen is het belangrijk dat hun kindje bij hen kan zijn overdag. Veel van die mama’s voelen zich meer op hun gemak als hun kindje erbij is. Het maakt hun betrokkenheid bij de lessen groter.

Ik kan in de lessen inspelen op de situatie van het moment. Als ik een les EHBO geef, betrek ik dat op de veiligheid voor het kind. Is er iemand die borstvoeding wil geven, dan geef ik daarover een les. Ik pas me aan hun noden en vragen aan.

Die manier van lesgeven vraagt dat ik kort op de bal kan spelen, me snel kan voorbereiden op vragen van de leerlingen. Ik maak mijn lessen zeer praktijkgericht: huisapotheek, budgetbeheer, verjaardagsfeestjes organiseren, geboortekaartjes maken, ... alles wat ze als jonge moeder tegenkomen kan aan bod komen. Volgens mij doen we door deze persoonsbetrokken manier van lesgeven én het feit dat de kindjes meekomen iets aan het spijbelprobleem. De lesdag zelf is vaak druk en chaotisch, maar voor de moeders telt dat het kind erbij is.”

4.3. Examencommissie

grote discipline nodig	Mogelijk ziet een jonge moeder zich niet in staat om voltijds naar school te gaan. Een alternatief is dat ze haar examens aflegt bij de examencommissie (de vroegere middenjury). Een optie kan zijn dat ze ingeschreven blijft in de school, zodat er enige regelmaat zit in de lessen, maar dat ze de examens aflegt voor de examencommissie. Studeren voor deze examens is niet voor elke leerling vanzelfsprekend. Het vraagt een grote persoonlijke discipline want er is geen noodzaak om tussentijds te studeren. Het is belangrijk dat een meisje via een gesprek zicht krijgt op haar eigen mogelijkheden.
voorwaarde	De examencommissie organiseert tweemaal per jaar examens voor het secundair onderwijs. Iedereen die een van de getuigschriften of diploma's wil behalen, mag zich inschrijven. Er is geen enkele voorwaarde, tenzij het inschrijvingsgeld van ongeveer €15 betalen. Wat een meisje vroeger studeerde, hoe oud ze is, welke getuigschriften of diploma's ze vroeger behaalde, het speelt allemaal geen rol. Ze kan onder bepaalde voorwaarden wel vrijgesteld worden van bepaalde examens.
getuigschriften en diploma's	Alle getuigschriften en diploma's die de examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap voor het voltijds secundair onderwijs uitrekt, zijn van rechtswege geldig en hebben dezelfde waarde als de getuigschriften en diploma's uitgereikt door scholen voor voltijds secundair onderwijs.
individueel studeren met begeleiding mentor	Een meisje moet er zelf voor zorgen dat ze de leerstof onder de knie krijgt. Via BIS (Begeleid Individueel Studeren; www.bis.vlaanderen.be) kan ze zich individueel voorbereiden op de examens. BIS verstrekt cursussen via afstands-onderwijs. Zowel schriftelijk (per post) als via het internet met BIS Online. Zoals de naam al zegt, kan ze op deze wijze individueel studeren, dus waar en wanneer ze wil. Toch is het ook mogelijk de begeleiding van een mentor te vragen die huistaken verbetert, vragen beantwoordt en studietips geeft.

Een meisje vertelt ...

“Ik zag het niet zitten om na mijn bevalling opnieuw naar school te gaan. Ik zou mijn jaar moeten overdoen en ik voelde mij er gewoon niet meer bij horen. Ik leg nu mijn examens af voor de middenjury zodat ik daarna met mijn studies voor kleuteronderwijzeres kan starten.”

■ 5. Tiernermoeders in de klas

normalisatie- principe	Het belangrijkste uitgangspunt in de communicatie over het moederschap lijkt ons het normalisatieprincipe. Wanneer andere meisjes in de klas zien dat een meisje met een kind speciale zorgen krijgt, kan dat hen beïnvloeden, zodat zij ook zwanger willen worden. Daarom is het van belang een goed
---------------------------	---

evenwicht te zoeken tussen de nodige positieve aandacht en een realistische blik op de lasten. Het is onvermijdelijk dat het meisje haar moederschap ter sprake brengt in klasgesprekken of in opmerkingen tussen de lessen door. Maar de roze wolkjes rond het hebben van een kind moet men relativeren. Er kan gewezen worden op de continue zorg die een baby meebrengt.

klasgesprek

Wanneer een tienermoeder nieuw is in de klas, kan overwogen worden of een gesprek hierover aangewezen is. Dit is afhankelijk van het meisje zelf en van de sfeer in de klas. Het voordeel van een gesprek is dat de onderhuidse vragen, meningen, oordelen over het meisje en haar moederschap uitgesproken worden en niet (meer) als een stoorzender de klassfeer bepalen. Als omkadering voor dit gesprek kan men de lesmappen van het cRZ gebruiken of kan men het cRZ uitnodigen om enkele lessen over dit thema op te zetten (zie achteraan in het artikel voor meer informatie).

positie van tienermoeder in groep

De aanwezigheid van een tienermoeder brengt meestal heel wat deining teweeg in een klasgroep/school. Iedereen in de klas heeft zijn mening over het meisje. Om deze uiteenlopende en vaak opdringerige meningen te kunnen ondervangen, is het belangrijk rekening te houden met de positie van de tienermoeder in de groep.

- Een meisje dat een leidende rol heeft, ondervindt meestal weinig problemen. Zij zal minder onderhevig zijn aan de meningen en opmerkingen van anderen en de anderen zullen zich vaak schikken in haar visie op het moederschap en de opvoeding van haar kind. Soms gedraagt een meisje zich als de koningin te rijk en ervaart ze zichzelf als meer volwassen dan haar klasgenoten.
- Een meisje dat buiten de groep staat, krijgt gemakkelijk te kampen met verwijten, die soms erg grof kunnen zijn. Die gaan van: "Hoe kon je nu zodom zijn om zwanger te worden?!" tot "Jij kan nooit een kind opvoeden!". Zij kan overspoeld worden door de reacties van anderen, met het risico dat ze een minderwaardigheidscomplex of schuldgevoelens opbouwt.
- Het kan ook zijn dat het moederschap de posities doet verschuiven binnen een klasgroep. De leerkrachten moeten uitmaken of deze verschuivingen gezond zijn. Misschien is het nodig om de hiërarchie zoals ze voordien was, enigszins proberen te herstellen. Hoe zal immers een meisje dat verstoten wordt vanwege haar moederschap naar haar kind kijken? Of hoe moet het verder met een meisje dat door de nieuwe aandacht zichzelf overschat?

Een leerkracht vertelt ...

“De reacties van medeleerlingen zijn meestal vrij negatief: ‘Jij kunt over niks anders meer praten dan over je kind’. Ik zal altijd ingrijpen als ik zoiets zie gebeuren.

Ik speel in op blikken die over en weer gaan, gegiechel, opmerkingen. Als het moet, bespreek ik de negatieve houding in de klas. Ik stel dan altijd : hoe zou het voor jou zijn in dat andere kamp?

Ik zeg vaak : wees blij dat het jou niet is overkomen en maak iemand anders niet ongelukkig met je commentaar. Ik stel me aanvaardend op tegenover hen, hun leeftijd maakt hen immers zo rechtuit. Maar ik ben zelf ook cru waar nodig. Op hun gemoed werken, heeft vaak nog het meeste resultaat. Ik pik in op wat er leeft, dikwijls al lachend, om dan tot de ernst over te gaan.”

vormingsmoment

Moederschap kan aanstekelijk werken. Dat maakt dat vele scholen tienermoeders liever weren uit hun school of alleszins het onderwerp niet aansnijden. Dit is echter niet altijd mogelijk of wenselijk. Misschien is het de moeite om in de klas/school een vormingsmoment over de ‘kinderwens’ in te lassen, waarin de jongeren een meer realistisch beeld krijgen van het hebben van een kind. In bepaalde richtingen is het ook mogelijk om een les ‘babyverzorging’ in te lassen. De jonge moeder kan hierin een centrale rol spelen.

Een leerkracht over de lessen verzorging :

“De anderen zien hier de realiteit van het moederschap : de chaos, het zorgen, de organisatie van je leven rond zo een baby. Dus ze geraken rechtstreeks in contact met de keerzijde van het moederschap. Op afstand lijkt het natuurlijk altijd schattig en lief.”

■ 6. Kinderopvang en gedeeld opvoederschap

kinderopvang
bespreken

Een moeder die nog schoolloopt, heeft net als een werkende moeder kinderopvang nodig. Veel meisjes kunnen hiervoor rekenen op hun ouders of die van hun partner, bij wie ze misschien inwonen. Een meisje dat niet op deze vorm van steun kan rekenen, heeft het vaak moeilijk om de kinderopvang georganiseerd te krijgen. Ze moet ten eerste al op tijd zijn met haar aanvraag omdat de meeste diensten of gezinnen wachtlijsten hebben. Bovendien moet de opvang dicht bij haar huis of school gelegen zijn aangezien ze niet over een auto beschikt waarmee zij lange afstanden kan afleggen. Het is niet overbodig om dit onderwerp met het meisje te bespreken. Een slechte organisatie van de kinderopvang kan immers afwezigheden of meermaals te laat komen tot gevolg hebben. Het meisje kan, in samenspraak

met de school, zoeken naar de beste opvang en nadenken of er andere mensen zijn, zoals de vader of de grootouders, die het kind kunnen brengen naar of halen van de kinderopvang. Het is mogelijk dat een school oplossingen moet zoeken voor overbruggingsperioden waarin een meisje (nog) niet van kinderopvang gebruik kan maken.

6.1. Kinderopvang tijdens de schooluren

6.1.1. Kinderdagverblijf of opvanggezin

Tot 80 % van de kosten voor kinderopvang kan een meisje aftrekken van de belastingen van haar ouders of haar partner. De voorwaarde is wel dat de dienst of het gezin dat haar kind opvangt, een 'attest van toezicht' kan geven. Zo'n attest kan enkel uitgereikt worden door een dienst of een gezin dat onder toezicht van Kind & Gezin werkt.

zelfstandige kinderopvang

Indien een zelfstandige kinderopvang voldoet aan de wettelijke voorwaarden, krijgt ze een attest van toezicht. Deze voorwaarden slaan op de omgang met kinderen en ouders, de ruimte en inrichting, de veiligheid en gezondheid en de opvangpersonen. Zelfstandige opvangvoorzieningen bepalen hun prijs vrij.

erkende kinderopvang

De erkende kinderopvang voldoet ook aan de wettelijke voorwaarden op dit vlak. Maar voor hen is er meer. De opvang moet openstaan voor alle kinderen en bepaalde kinderen worden met voorrang opgenomen. Erkende opvang moet bovendien een kwaliteitssysteem hebben. Dit betekent dat ze vastlegt welke kwaliteit ze wil bereiken, nagaat of die kwaliteit gehaald wordt en verbetert waar nodig. Ze gaat ook de tevredenheid van kinderen, ouders en medewerkers na. De prijs van deze opvang is wettelijk bepaald en afhankelijk van het inkomen van de vader en de moeder. Als een meisje nog bij haar ouders woont en ze geen inkomen heeft, dan wordt de prijs berekend op basis van het inkomen van haar ouders.

6.1.2. Opvang van zieke kinderen

Enkele gemeenten, kinderdagverblijven en ziekenfondsen organiseren opvang van zieke kinderen. Soms moet je het kind ter plaatse brengen, in andere gevallen komt er een kinderverzorgster aan huis.

6.1.3. Kleuterschool

Als een kind twee jaar en zes maanden is, kan het naar de kleuterschool. Er zijn momenteel zes vaste instapmomenten. Een meisje is evenwel niet verplicht haar kind naar de kleuterschool te sturen. De leerplicht geldt vanaf het jaar waarin een kind zes jaar wordt. Toch vormt de kleuterschool, en zeker de laatste kleuterklas, een belangrijke voorbereiding op het eerste leerjaar.

6.2. Gedeeld opvoederschap

er is meer dan
alleen kinderopvang
nodig

In sommige gevallen is het zinvol om – ook al tijdens de zwangerschap – na te denken over de vraag of een meisje in de opvoeding van haar kind niet meer ondersteuning nodig heeft dan enkel kinderopvang. Een gedeeld opvoederschap geeft een meisje de kans om zichzelf te ontplooiën én een band op te bouwen met haar kind.

Een spontane vorm van zulk gedeeld opvoederschap is de zorg die grootouders opnemen voor hun kleinkind. Als dit gebeurt in de volle erkenning van het moederschap van het meisje, kan het de steun zijn die ze nodig heeft om tot een onafhankelijke en zelfstandige moeder uit te groeien. In deze situatie kan ze een beroep doen op thuisbegeleiding aangeboden door Kind & Gezin of een CAW.

Begeleiding door een CKG of pleegzorg nemen voornamelijk de begeleiding van het kind op zich; begeleid zelfstandig wonen of een CIG ondersteunen het meisje ook in andere facetten van haar leven dan het moederschap.

6.2.1. CKG's

dag- en
nachtopvang

Centra voor Kinderzorg en Gezinsondersteuning zijn er voor gezinnen met kinderen tussen 0 en 6 jaar. Een CKG voorziet in tijdelijke zorg aan de kinderen, die niet kadert in de gewone kinderopvang of in de gewone voor- en naschoolse opvang, maar begrepen kan worden als een dag- en nachtopvang. Voor deze formule wordt vaak gekozen wanneer een meisje en/of haar partner het tijdelijk moeilijk hebben, maar wanneer pleegzorg als te bedreigend wordt beschouwd. Behalve aan opvangbesteden de begeleiders binnen een CKG ook aandacht aan de pedagogische en agogische ondersteuning van het gezin. Er wordt gestreefd naar een nieuw evenwicht tussen draagkracht en draaglast van de verschillende gezinsleden. Wat regelmatig wordt afgesproken, is dat het kind tijdens de week in het CKG verblijft en tijdens het weekend bij de moeder.

6.2.2. Pleegzorg

preventieve hulp of
ondersteuning

Pleegzorg wordt meestal voorgesteld in het kader van curatieve hulp, wanneer er zich moeilijkheden voordoen in de relatie tussen ouder(s) en kind. Begeleiders schrikken ervoor terug deze mogelijkheid uitgebreid aan bod te laten komen wanneer ze met een moeder praten. Toch kan dit voor sommige jonge moeders een unieke kans zijn om de moeilijke periode van de eerste levensjaren van haar kind, terwijl ze zelf nog jong is, te overbruggen. Pleegzorg dient als preventieve hulp of ondersteuning. De jonge moeder wordt dan ten volle erkend als moeder, maar geholpen bij de opvoedingstaak. In principe is het de bedoeling van pleegzorg dat het meisje haar verantwoordelijkheid na een kortere of langere tijd zelf (opnieuw) opneemt. Pleegzorg gebeurt in samenwerking met alle betrokkenen: ouders, pleegkind,

pleeggezin, plaatsende instantie, pleeggezinndienst en eventueel andere hulpverleners. Daarbij wordt veel belang gehecht aan de band tussen de moeder en het kind. Er worden afspraken gemaakt voor regelmatig contact. Er kan ook gekozen worden voor een plaatsing van kind en moeder samen in een gezin. Het meisje krijgt dan de kans om onder begeleiding de verantwoordelijkheid als moeder te leren opnemen, terwijl zij ook zelf nog als jongere benaderd wordt die de ondersteuning van een gezin nodig heeft. De plaatsing gebeurt via een plaatsingsdienst die vorming en ondersteuning biedt aan de pleeggezinnen en het overleg tussen de verschillende partijen regelt.

6.2.3. *Begeleid zelfstandig wonen* _____

via jeugdrechtbank
of Comité
Bijzondere
Jeugdzorg

Als het meisje niet bij haar ouders of schoonouders kan (blijven) wonen en ze nog onvoldoende in staat is om onbegeleid zelfstandig te wonen, kan ze vanaf 17 jaar instappen in de formule 'begeleid wonen' via de jeugdrechtbank of via het Comité voor Bijzondere Jeugdzorg (deze laatste mogelijkheid kan alleen als de ouders akkoord gaan). Ook wanneer zij gaat samenwonen met haar vriend, kan zij aanspraak maken op deze vorm van begeleiding.

6.2.4. *CIG* _____

integrale hulp-
verlening

Ter overbrugging van de periode van de zwangerschap, de bevalling en de eerste maanden na de bevalling kan een meisje begeleid worden door een Centrum voor Integrale Gezinszorg (CIG), waar een meer specifieke expertise aanwezig is rond de begeleiding van de zwangerschap, de voorbereiding van de bevalling en de eerste verzorging. De CIG's bieden integrale hulpverlening: ze richten zich op het hele gezin en op de context van elke persoon. Ze bieden begeleiding op de verschillende terreinen en niveaus van gezinsproblemen. Ze bieden een trajectbegeleiding van intake tot en met nazorg. Ze beschikken over verschillende, flexibele werkvormen: residentieel, semi-residentieel en ambulante. Centraal in de begeleiding staan: ouder-kindrelatie en de zorg voor de komende generaties, familiale en relationele context, zelfredzaamheid en zelfstandigheidstraining. Leerkrachten of CLB-begeleiders kunnen vrijblijvend contact opnemen met de centra met vragen over de begeleiding van tienermoeders.

■ 7. Wat is het cRZ?

Het centrum voor Relatievorming en Zwangerschapsproblemen werkt als studiecentrum rond relaties en seksualiteit, (ongeplande) zwangerschap, tienerzwangerschap, abortus en prenatale diagnose. De resultaten van

overleg en studie worden gebundeld in publicaties en vormingsmateriaal. De ontwikkelde inzichten staan telkens nadrukkelijk ten dienste van het CRZ-hulpaanbod.

- *crZ-luistertelefoon bij ongeplande zwangerschap* : 078 15 30 45
Elke avond van 18.00 tot 22.00 uur. De crZ-luistertelefoon is een hulplijn voor al wie vragen heeft over ongeplande zwangerschap. De hulplijn richt zich in de eerste plaats tot de vrouwen zelf, maar biedt ook aan de omgeving (partner, ouders, leerkrachten, ...) informatie en steun. Als er professionele hulp nodig is, wordt er gericht doorverwezen.
- *crZ-Jong & Moederweekends*
De crZ-Jong & Moederweekends zijn er voor jonge mama's (in spe) en hun kinderen. Tijdens de weekends steken de jonge mama's iets op over de opvoeding, het omgaan met een (nieuwe) partner, de betekenis van zwangerschap en bevalling, ... Daarnaast is er tijd om samen met andere jonge mama's leuke dingen te doen : babyzwemmen, film kijken of gezellig kletsen. Meer informatie : 016 33 69 54 of www.tiernermoeders.be.
- *crZ-begeleiding na abortus*
Het crZ organiseert gespecialiseerde begeleiding (individueel en in groep) voor vrouwen die verwerkingsproblemen ondervinden na hun abortus. Tijdens zeven sessies wordt ingegaan op de invloed die de abortus heeft op het zelfbeeld, het moederschap, de relatie met de partner, het gezin en de ruimere omgeving. Meer informatie : 016 33 69 54 of www.postabortus.be.
- *Infolijn prenatale diagnose* : 078 15 35 55
Van maandag tot donderdag van 9.00 tot 17.00 uur. De infolijn prenatale diagnose is er voor al wie vragen heeft over prenatale tests (echografie, triplettest of vruchtwaterpunctie), testresultaten en keuzes. De infolijn is een initiatief van het crZ i.s.m. de Centra voor Menselijke Erfelijkheid.

■ 8. Nuttige adressen en info

- *Kind & Gezin*
De 'cel communicatie' verwijst door naar de juiste persoon in de eigen provincie, naar geschikte kinderopvang, ... Meer info : Hallepoortlaan 27, 1060 Brussel, 02 533 14 24, communicatie@kindengezin.be, www.kindengezin.be.

- *Centrum Algemeen Welzijnswerk*
Wanneer verschillende soorten vragen opduiken (praktisch, financieel, pleegzorg, gezinssituatie, ...), kan een CAW in de buurt raad geven. De hulpverlening is (bijna) gratis en iedereen kan er terecht. Voor adressen van een CAW in de buurt: contact opnemen met het Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, Diksmuidelaan 50, 2600 Berchem, 03 366 15 40.
- *JongerenAdviesCentrum (JAC)*
Voor jongeren kan een JongerenAdviesCentrum (JAC) laagdrempelige (extra) hulp bieden. Adressen op: www.jongereninformatie.be.
- *Centrum voor Kinderzorg en Gezinsondersteuning (CKG)*
Voor adressen: hoofdzetel Kind & Gezin, Hallepoortlaan 27, 1060 Brussel, www.kindengezin.be.
- *Pleegzorg*
Een pleegdienst in de buurt en meer informatie over pleegzorg via www.pleegzorgvlaanderen.be.
- *Centra voor Integrale Gezinszorg (CIG)*
Deze CIG's hebben een leefgroep speciaal voor zwangere tieners: C.I.G. de Merode, Lichtaartsebaan 102, 2460 Kasterlee, 014 85 25 36; Ten Anker, Dorpsstraat 70, 8420 De Haan (Klemskerke), 059 23 46 78.
- *Vertrouwenscentra Kindermishandeling (VK)*
Wie zich zorgen maakt over een kind of jongere of wie vragen heeft over kindermishandeling, kan contact opnemen met het VK in zijn provincie. Ook kinderen en jongeren zelf (of hun ouders) kunnen hier terecht. Het advies en de hulpverlening zijn gratis en een eerste contact kan ook anoniem.
Kijk voor meer info en adressen van alle VK's op www.kindinnood.org.
- *Examencommissie*
Correspondentieadres en zetel van de examencommissie: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, Examencommissie, Hendrik Consciencegebouw, Koning Albert II-laan 15, 1210 Brussel.
Bezoekadres en adres van de secretariaten: Materiaalstraat 67, 1070 Anderlecht.

Het cRZ biedt tegen verzendingskosten het volgende bekendmakingsmateriaal aan:

- affiche 'Luistertelefoon ongepland zwanger' (A3)
- flyer 'Luistertelefoon ongepland zwanger'
- affiche 'Infolijn prenatale diagnose' (A3)
- flyer 'Infolijn prenatale diagnose'
- flyer 'Jong & Moederweekends'
- flyer 'Begeleiding voor vrouwen na abortus'

■ 9. Literatuur

De onderstaande publicaties zijn allemaal uitgegeven door het crZ en kunnen worden besteld via www.crz.be/sales of via 016 33 69 54.

In 'Een leerling is zwanger ...' vinden CLB-medewerkers, leerlingenbegeleiders, leerkrachten en directieleden achtergrond en houvast wanneer ze op school geconfronteerd worden met een leerling die zwanger is of een abortus heeft gehad.

'Tienerzwangerschap' geeft theoretische achtergrondinformatie over zwangerschap en moederschap op jonge leeftijd.

In 'Jong en moeder' vinden tienermoeders en hulpverleners praktische informatie over uitkeringen, onderhoudsplicht, kinderbijslag, kinderopvang, ...

In 'Tienervaders' wordt aandacht besteed aan de – vaak vergeten – groep van tienervaders. 'Tienervaders' bevat naast theoretische achtergrondinformatie ook concrete tips voor de hulpverlening.

In 'Jong en vader' vinden tienervaders en hulpverleners praktische informatie over uitkeringen, onderhoudsplicht, kinderbijslag, kinderopvang, ... (beschikbaar zomer 2005).

'Tienerzwangerschap en jeugdzorg, oriëntaties voor begeleiders' geeft uitvoerige informatie, praktijkervaring en concrete tips over het omgaan met zwangerschap in de bijzondere jeugdzorg.

De lesmap 'Ongewenste zwangerschap en abortus' (derde graad secundair onderwijs) biedt achtergrondinformatie over de thematiek en een gevarieerd aanbod aan werkvormen.

De lesmap 'Tienerzwangerschap' (PAV, derde graad BSO).

Noten

1. Borms, R. en Ruytjens, K., *Zwangere leerlingen op school*, in Baert, J. (red.), *Handboek Leerlingenbegeleiding Twee*, Mechelen, Wolters Plantyn, 2004.
2. Cijfers van SPE, Studiecentrum Perinatale Epidemiologie Vlaanderen : *Tienerzwangerschappen 1995-2003*.

Vragen of opmerkingen bij dit artikel?

Mail de redactie : handboekleerlingenbegeleiding@woltersplantyn.be !